

Hallaig, een monument voor Sorley Maclean

Hallaig (Raasay)

© Wildcountry (UK)

Wie de groene heuvels van het hooglandtoerisme op het Schotse eiland Skye wil vermijden doet er verstandig aan de boot te nemen naar het veel kleinere Raasay dat in weinig reisgidsen voorkomt. De overtocht duurt hooguit een kwartier, en nu het eindelijk droog is laten we het in dikke wolken gehulde Skye spoedig achter ons. Van het uitzicht op de bergen is weinig te zien maar in het westen boven Raasay lijkt het op te klaren. Aangemoedigd door een artikel van de in augustus overleden Seamus Heaney treed ik aanstands in de voetsporen van Sorley Maclean. De Schotse dichter die hier in 1911 is geboren en het eiland in vele strofen heeft bezongen. De 'Great Gael,' zoals Heaney zijn collega ook wel noemde, is in 1996 op het naburige Skye overleden. 'De bewaker van de geografische emotie' was een andere benaming voor de Keltische bard, die in zijn gedicht Hallaig misschien wel de mooiste en droevigste strofen heeft geschreven die ooit aan de Highland *clearances* zijn gewijd.

Deze etnische zuiveringen zijn een onvergeeflijke periode uit de Britse geschiedenis, waarbij de bewoners van de Schotse Hooglanden door de Engelse grootgrondbezitters van hun geboortegrond zijn verdreven. Zo ook op Raasay waar de laatste bewoners honderdvijftig jaar geleden het eiland hebben verlaten. En waar Sorley Maclean in zijn gedicht het bekende beeld oproept van het eenzame landschap en het verlaten huis waarvan de ramen zijn dichtgetimmerd. Een beeld dat onmiddellijk aan de zuiveringen herinnert: de huisuitzettingen, de hongersnood en gedwongen emigratie. Of zoals Heaney over zijn bezoek aan Raasay schreef:

‘Hallaig is bezeten van de immense afwezigheid die de *clearances* in het Schotse bewustzijn hebben achtergelaten.’

In processie naar Hallaig

In de buurt van Raasay House raak ik aan de praat met John Gillies die daar de boerderij bestiert. Hij is een van de nazaten van het handjevol oorspronkelijke bewoners dat op het eiland is achtergebleven. Net als de meeste Highlanders is hij een stevige, vrolijke, kerel die graag zijn werk even neerlegt om een gesprek aan te knopen. Ik vraag hem de weg naar Hallaig, het verlaten dorp uit het gedicht.

‘Hallaig?’ Daar kijkt hij van op. ‘Da’s een flinke wandeling,’ zegt Gillies, terwijl hij zijn handen aan zijn overall afveegt en me handenschuddend begroet. ‘Het is aan de noordkant van het eiland. Algauw een uur of twee lopen schat ik.’ Hij wijst in de richting van de heuvels achter Raasay Forest. ‘Je gaat hier het bos door en op het kruispunt bij de oude ijzermijnen rechtdoor. Daar volg je gewoon de weg over de heuvels naar de andere kant van het eiland. Bij Fearn’s neem je het kustpad naar Hallaig. Kan niet missen.’

‘Mooi,’ zeg ik verwachtingsvol naar de lucht kijkend. ‘Als het nou ook nog droog blijft.’

‘Daar zou ik hier in Schotland niet op rekenen,’ antwoordt John lachend. ‘De laatste keer dat ik naar Hallaig ben gelopen, goot het van de lucht. Dat was tijdens die herdenkingsbijeenkomst waarbij Seamus ook aanwezig was. Ik was als gids aangewezen en zou Heaney het eiland laten zien, want hij was nog nooit op Raasay geweest. Een heel aardige man trouwens. Doodgewoon, net als Sorley eigenlijk. Hij mag dan de Nobelprijs hebben gehad, maar daar liep hij absoluut niet mee te koop. Alleen trof hij het niet, want toen het eindelijk was opgehouden met regenen en de zon even doorbrak, werden we bijna levend opgegeten door de muggen. Die waren bijzonder agressief die dag, dat weet ik nog goed.’

‘Wat werd er precies herdacht?’ vraag ik, enigszins verontrust dat ik een paar jaar te laat naar het eiland ben gekomen.

‘Het was toen op de dag af honderdvijftig jaar geleden dat de laatste bewoners Hallaig verlieten. En tevens vijftig jaar geleden dat het gedicht was gepubliceerd. Een belangrijke dag voor het eiland, waarop het monument is opgericht. Een grote gedenksteen met twee koperen platen waarin zijn gedicht is gegraveerd. Een in het oorspronkelijke Gaelic en een in het Engels, in zijn eigen vertaling.’

Onder de boogvormige poort naar de grote binnenplaats van de herenboerderij staat de motor van John’s tractor nog altijd te draaien. Boven het rustig stemmende geluid uit horen we de Gaelic radio van Skye waarbij een omroepstem het journaal

aankondigt. 'Vijf uur alweer,' zegt John, naar de tractor toelopend om de radio zachter te zetten, waarop hij zich omdraait om op zijn gemak het verhaal af te maken.

'We gingen er in processie naartoe, net als in het gedicht van Sorley. En Heaney droeg het gedicht voor in de Engelse vertaling. En, dat siert hem wederom, niet in zijn eigen vertaling maar in die van Sorley zelf. 's Avonds liet hij mij zijn eigen vertaling zien die toen net in boekvorm was verschenen. Als je vanavond even langskomt zal ik het je laten lezen. Gesigneerd en al, bijzonder fraai.'

De meisjes, een berkenbos

Ook zonder genoemde Keltische dichters op zak is de wandeling naar Hallaig van ongekende schoonheid. Ik tref het met het weer, want terwijl de zon zo nu en dan doorbreekt waait er aan zee een stevige bries die de muggen op afstand houdt. En eenmaal de bergpas gepasseerd loop ik langs het riviertje de Fearn's richting zee waar het uitzicht spectaculair is: in de verte het vasteland van Schotland en naar het oosten toe de bergen van Skye en Knoydart met hun kale toppen. Geen wonder dat de oude *cottages* in Fearn's tot in de puntjes zijn opgeknapt, een fraaiere plek voor een vakantiehuis kan ik zo gauw niet bedenken. Alleen jammer dat die huizen het hele jaar leegstaan en het gehucht een uitgestorven indruk maakt. Net als de na de *clearances*. De tuinen zijn het domein van de door de Engelsen ingevoerde zwartkopschape die onnozel grazend de geschiedenis vermalen.

Even buiten Fearn's begint het kustpad naar Hallaig, waar John Gillies het over had. 'De weg is behaard met mos,' schreef Sorley Maclean. Links en rechts zijn de hellingen begroeid met varens die hun groene tongen op speelse wijze uitrollen tussen het verdorde gebladerte. Beneden in de diepte verandert de zee voortdurend van kleur, van staalblauw tot loodgrijs, dan zilverachtig en schubbig als een vissenhuid. Ik kom nu bij de berkenbossen waar de dichter een bijzonder oog voor had.

Mijn lief is voor altijd een zilverberk

Bij de beek van Hallaig, haar geheime plek

En door de lichte trance van het wandelen zie ik voor het eerst wat Sorley misschien bedoelde. Tegen de steile helling lijken de berkenstammen inderdaad voorover te leunen en aanstalten te maken de berg af te komen om zich aan te sluiten bij de stille processie van de meisjes op het pad.

Ik wacht tot de berken in beweging komen,

het bos zich voorbij de cairn beweegt

Vorbij de gedenksteen met het gedicht wordt het pad opeens smal en drassig. De berken hebben bezit genomen van wat eens een drukbelopen route was, maar waar je nu zelf je weg moet vinden door het bos. De beek doorwadend kom ik bij een open plek, waar ik weldra op de resten van een oude schaapskooi stuit. Van Hallaig is in geen velden of wegen iets te zien, maar ver kan het niet zijn, want ik hoor opnieuw het geluid van de beek die zich verderop als een waterval over het strand uitstort. Het dorp lag op de landtong bij de waterval,' had John gezegd. Maar waar stonden de huizen? Is er dan helemaal niets van over?

Als ik langs de ommuurde schaapskooi tegen de heuvel opklim begint het te regenen. Bij een opening in de stenen muur ga ik de omheining binnen en stuit ik tot mijn verrassing toch nog op de overblijfselen van het dorp. Tussen de brokstukken zijn de plattegronden van de huizen te zien, hier en daar een stukje muur en het begin van een venster. Hallaig doet veel aan een begraafplaats denken, moet ook Sorley hebben gedacht toen hij de volgende versregels schreef:

*En zoniet, dan ga ik naar Hallaig,
naar de sabbat van de dood,
waar iedere voorbije generatie is samengeschoold*

*Hallaig is waar zij overleven,
alle Macleans and Macleods
die daar waren in de tijd van Mac Gille Chaluim:
de doden zijn in levende lijve gezien*

*De mannen languit op het gras,
bij de gevel van ieder huis.
De meisjes een berkenbos,
rechtovereind, met het hoofd gebogen*

De tijd heeft geduldig zijn vlerken over de laatste muurresten uitgespreid en zal ook de laatste ruïnes onder het gras doen verdwijnen. Het feit dat één woning nog altijd fier overeind staat maakt het aanzicht alleen maar schrijnender. De muren zijn bijna een meter dik. Er is nog een stenen deurpost en een raamkozijn waarachter het redelijk goed schuilen is tegen de motregen die als een zachte spray vanuit zee opstijgt. Met de paraplu is snel een afdak gemaakt.

Waar ik op wacht weet ik ook niet, er gaat iets onbestemds uit van deze plek. Alsof het verhaal nog niet af is, iets voornaams te gebeuren staat. Is het wachten op de terugkeer van de doden? De processie van Sorley's meisjes die lachend op het dorp afgaan? In de verte kun je tussen de regels door hun stemmen bijna horen:

Er zijn slechts groepen meisjes,

*die voortdurend blijven lopen,
terug door het duister naar Hallaig,
door de heldere sprakeloze lucht,
de steile hellingen afzakkend,
hun gelach mijn oor bedwelmend.*

'De sprakeloze lucht,' weerklinken Sorley's woorden in mijn hoofd. Hallaig is een van de vele Schotse en Ierse dorpen die door de Britten van de kaart zijn geveegd. En terwijl historici blijven worstelen met de schuldvraag over deze zwarte bladzijde uit de geschiedenis weet de dichter met enkele versregels het dorp tot leven te wekken. Mogen er over het pad tussen zee en berkenbos andere pelgrims volgen.